

Remonstrantse Gemeente Rotterdam

Zondag 17 september 2023

Thema: Slavernij en bevrijding 1
'De negers met hun loftrumpet, de joden met hun ster'

Welkom en aansteken van de kaars door lid van de kerkenraad

Orgelspel

(Gemeente gaat staan)

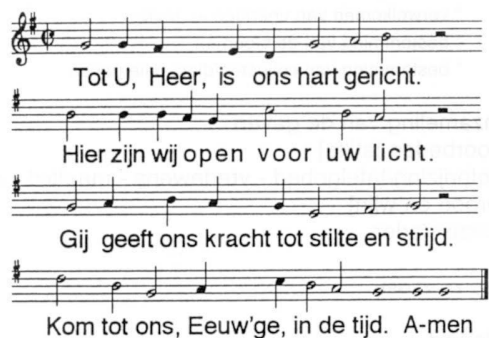
Aanvangslied 107: 1 en 4 Gods goedheid houdt ons staande

Votum en groet

Onze hulp is in de naam van de Heer
die hemel en aarde gemaakt heeft
die trouw houdt tot in eeuwigheid
en die niet laat varen het werk van zijn handen.

Genade zij u en vrede
van God onze Vader en van
Jezus Christus, de Heer.
Amen.

Antwoordlied Tot U, Heer, is ons hart gericht

Tot U, Heer, is ons hart gericht.
Hier zijn wij open voor uw licht.
Gij geeft ons kracht tot stilte en strijd.
Kom tot ons, Eeuw'ge, in de tijd. A-men

(Gemeente gaat zitten)

Inleidende Bijbellezing 1 Kor. 12: 12-13

Een lichaam is een eenheid die uit vele delen bestaat; ondanks hun veelheid vormen al die delen samen één lichaam. Zo is het ook met het lichaam van Christus. Wij zijn allen gedoopt in één Geest en zijn daardoor één lichaam geworden; of we nu Joden of Grieken zijn, slaven of vrije mensen, we zijn allen van één Geest doordrenkt.

Gebed

Eeuwige God,

Week in week uit komen wij als uw gemeente samen. Mensen met vele achtergronden. Mensen met verschillende meningen. Mensen, ieder met zijn of haar eigen geloof.

En toch is het een boodschap die ons samenbrengt. Een Geest die ons in beweging zet, ieder op onze eigen manier.

Geef het ons, om de eenheid te bewaren. Om elkaar te herkennen in uw Geest. Om gezamenlijk uit uw inspiratie te leven.

Amen.

Lied 686 De Geest des Heren heeft een nieuw begin gemaakt

Bijbellezing Openbaring 21: 1-5

Ik zag een nieuwe hemel en een nieuwe aarde. Want de eerste hemel en de eerste aarde zijn voorbij, en de zee is er niet meer. Toen zag ik de heilige stad, het nieuwe Jeruzalem, uit de hemel neerdalen, bij God vandaan. Ze was als een bruid die zich mooi heeft gemaakt voor haar man en hem opwacht. Ik hoorde een luide stem vanaf de troon, die uitriep: ‘Gods woonplaats is onder de mensen, Hij zal bij hen wonen. Zij zullen zijn volken zijn en God zelf zal als hun God bij hen zijn. Hij zal alle tranen uit hun ogen wissen. Er zal geen dood meer zijn, geen rouw, geen jammerklacht, geen pijn, want wat er eerst was is voorbij.’

Hij die op de troon zat zei: ‘Alles maak Ik nieuw!’ – Ik hoorde zeggen: ‘Schrijf het op, want wat hier wordt gezegd is betrouwbaar en waar.’ –

Lied: 737: 1-5, 18-21 Jeruzalem, mijn vaderstad

Disclaimer: in het lied dat we nu gaan zingen, komen beelden en woorden voor die door sommige kerkgangers als schokkend ervaren kunnen worden. In de tijd dat de dichter ze schreef, waren het gewonere woorden dan nu. Er is geen enkele reden om aan te nemen dat de dichter er iets discriminerends mee zou bedoelen.

In de preek kom ik erop terug.

Preek

Een paar weken geleden, beste mensen, heb ik een nieuwe telefoon in gebruik genomen. Ik had hem al een tijdje in huis, maar was er nog niet aan toegekomen. Het zal zijn dat ik al wat ouder word, maar ik vind het een heel klusje worden om alles weer juist ingesteld te krijgen. Beginnen de kinderen toch gelijk te krijgen dat ik een boomer ben...

Een van de dingen waar ik over moest nadenken, is wat voor ringtone ik wilde gebruiken. Voor de wekker heb ik maar eens aangesloten bij de christelijke traditie. Dagelijks word ik nu wakker met de eerste tonen van ‘Wachet auf, ruft uns die Stimme’. Een opgewekt begin.

Collega Koen en ik hebben voor dit jaar drie diensten gepland, waarin we spreken over het thema ‘slavernij en bevrijding’. Nogal actueel, na de excuses van de regering en ook van de koning naar aanleiding van de geschiedenis van de slavernij.

Alweer een paar jaar geleden sprak de toenmalige algemeen secretaris van onze Remonstrantse Broederschap, Tom Mikkers, zijn verbazing en ergernis uit bij een lied dat ongewijzigd vanuit het oude liedboek overgenomen was in het nieuwe liedboek in 2013. Daarin was, God beter het, toch weer het lied opgenomen dat we daarnet zongen. Het

lied van mijn verre neef Willem, over Jeruzalem. Met daarin de gezongen regels: de negers met hun loftrumpet. Dat kon toch echt niet meer! Het past niet meer in ons woke tijdperk.

Laat ik het maar toegeven: als iemand zegt: dat kan toch echt niet meer, word ik altijd een beetje kriegelig. Waarom zou iets wat vroeger kon, nu niet meer kunnen? Weten we dat wel zeker? Aan de hand van die woorden wil ik vanmorgen eens verder denken over het thema slavernij en bevrijding. En ik doe dat in drie delen.

1. Slavernij in de Bijbel
2. Gelijkheid in de christelijke boodschap
3. Een hemels perspectief

1. Slavernij in de Bijbel

Laat ik maar direct eerlijk zijn, de Bijbel is een fout boek. Er staan allerlei zaken in, die volstrekt indruisen tegen wat wij normaal vinden. Als je de bijbel legt naast de meetlat van onze, wakkere opinies staat er veel in wat volstrekt verwerpelijk is. De mensen die rond 1900 de Leidse Vertaling maakten, een toentertijd geheel wetenschappelijk verantwoorde, vrijzinnige vertaling, durfden dat ook zo te benoemen in hun voorwoord. De bijbel is een bron met geloofsgetuigenissen waarin rijp en groen, verwerpelijk en inspirerend door elkaar heen zitten. Aan de lezer is het om het goede eruit te halen en het overige te verwerpen.

Zo zegt de bijbel, of je het nu wilt of niet, heel bijzondere dingen over man-vrouw verhoudingen, over homo's, over buitenlanders en ook over slavernij. Wie het goede wil benadrukken, zal erop wijzen dat slavernij in het oude Egypte natuurlijk aangehaald wordt om kritisch te bezien hoe je met je medemens omgaat. Maar dat er bepaalde vormen van lijfeigenschap in het Oude Testament bestaan, is ontegenzeggelijk. En dat geldt natuurlijk ook voor het Nieuwe Testament. Wanneer de apostel Paulus als helper een gevluchte slaaf heeft, het gaat hier om de situatie die blijkt uit het bijbelboekje Filemon, stuurt hij de eigenaar een brief waarin hij niet zegt, dat slavernij niet kan en de jongeman vrijgelaten moet worden, maar verzoekt hij hem alleen er mild naar te kijken. Verder zou hij het fijn vinden als Filemon hem nog even ten dienste zou staan.

Hoe je het wendt of keert, in vroeger eeuwen konden theologen zich dus ten dele met recht beroepen op de bijbel, als zij slavenhandel goedkeurden. Natuurlijk zijn er ook elementen van verhalen te vinden, die wijzen op gelijkheid en op de onwenselijkheid van het uitbuiten van andere mensen, maar ja, de Bijbel is nu eenmaal in een andere tijd geschreven en mensen leefden en dachten toen werkelijk anders.

2. Gelijkheid in de christelijke boodschap

Ik kom bij deel 2. Gelijkheid in de christelijke boodschap. Natuurlijk zijn er ook verlichte elementen in de boodschap van Jezus en zijn navolgers te vinden. We lezen de woorden in de Eerste Korintiërs brief, over hoe er in Christus geen verschil is tussen joden en Grieken (dus joden en heidenen) en slaven en vrijen. Paulus lijkt hier aan te sluiten bij teksten die voor zijn tijd al bestonden. Hij citeert woorden, die al rondgingen in het vroege christendom voor het jaar 50. We komen die woorden ook tegen in de brief aan de Galaten: 'Er is geen Jood of Griek, geen slaaf of vrij, geen man en vrouw, want jullie zijn één in Christus Jezus'.

Hier worden wij moderne mensen natuurlijk heel gelukkig van. Het lijkt erop, dat de boodschap van Jezus volstrekt egalitair is. Hij past erg bij de woke-werkelijkheid van onze tijd. In Jezus zijn er geen verschillen. Jezus heeft even lief de mannen en de vrouwen, de armen en de rijken, de witten en de zwarten, de joden en de heidenen, de homo's en de hetero's en natuurlijk iedereen die zich door welke letter ook in het alfabet voelt aangesproken.

Nu begrijpt u, dat ik dat volstrekt niet wil ontkennen. Maar mijn ogen werden toch wel geopend toen ik een wetenschappelijk artikel las over deze woorden uit de Galatenbrief. De schrijver daarvan constateerde, dat het wel mooi lijkt, die principiële gelijkheid in die vroegchristelijke boodschap, maar dat het zich toch slecht laat combineren met allerlei andere woorden die Paulus opschrijft over bijvoorbeeld de rol van de vrouw. In zijn Brieven aan de Korintiërs spreekt hij tenslotte ook uit, dat vrouwen moeten zwijgen in het midden van de gemeente. Ook over homoseksuelen zegt hij, dat ze vervallen in grote zonden. Een en ander maakt het toch moeilijk om de boodschap van Paulus direct als egalitair en passend bij ons wereldbeeld uit te leggen. Zoals gezegd: de geschiedenis is een andere wereld, daar doen ze dingen anders dan wij leuk vinden.

Maar wat betekenen die woorden dan wel, over de gelijkstelling van die groepen mensen. Van joden en heidenen, van vrijen en slaven, van mannen en vrouwen? Het zou zomaar kunnen zijn, dat dat geen beschrijvingen zijn van hoe het toen allemaal was. Of hoe het volgens Paulus zou moeten zijn, in de tijd waarin hij leefde. Nee, zo zou je kunnen zeggen, het gaat hem om een eschatologisch beeld. Of een beeld hoe het zal zijn aan het einde der tijden. Hoe het zal zijn, als God werkelijk regeert. Als onze aardse werkelijkheid tot een einde komt en Gods heerschappij, Gods nieuwe werkelijkheid aanbreekt.

3. Een hemels perspectief

Daarmee kom ik tot het derde deel van mijn preek, dat een soort hemels perspectief schetst aan de hand van het boek Openbaring. En laat ik maar direct duidelijk maken, dat de Nieuwtestamentische bronnen heel dubbelzinnig zijn over wat dat hemelse perspectief is. Het genre van het boek Openbaring is niet eenduidig uit te leggen als een toekomstvoorspelling van hoe het eenmaal zal zijn. Een beetje zoals Jehova's getuigen dat verkondigen als ze bij u voor de deur staan. Rond het begin van de jaartelling was het gebruikelijk om je commentaar op de eigen tijd weer te geven in de vorm van verhalen over een soort eindtijd. Dat komt voor in jodendom, christendom en ook in omliggende godsdiensten. Meestal is er sprake van een periode van grote strijd. In de beelden die gebruikt worden, is vooral de eigen tijd van de schrijver herkenbaar. Na die grote strijd breekt iets aan van een nieuwe werkelijkheid, waarin God regeert. Dat is niet iets wat je eenvoudig op een tijdlijn kan plaatsen. Het Koninkrijk van God is niet iets als de hemel na ons leven of als een hemels rijk aan het einde der tijden. Nee, het gaat meer om een kwaliteit van leven in het hier en nu als Gods werkelijkheid er een plek in zou krijgen. Dus niet een verwachting van 'stil maar, wacht maar, alles wordt nieuw', maar een uitnodiging om op een heel andere manier naar het leven van nu te kijken. Waar Jezus zegt in het Evangelie van Johannes: 'dit is het eeuwige leven, dat zij u kennen', gaat het niet om een eeuwigdurend leven hierna, maar om een kwaliteit van leven in het hier en nu.

U begrijpt het wordt ingewikkeld: geen beschrijving van het heden, geen eenvoudige opdracht voor vandaag, maar wel een visioen van hoe de werkelijkheid ten diepste zou kunnen of moeten zijn. Zie daar het hemelse perspectief van die egalitaire samenleving.

De schrijver van de Openbaring - het is niet de auteur van het Evangelie van Johannes - heeft heel beeldende taal gevonden, om te schrijven over zijn visioenen. Uiteindelijk eindigt dat in het nieuwe Jeruzalem dat uit de hemel neerdaalt. Gods nieuwe werkelijkheid, waarin alles aan Gods wensen voldoet.

Met dat visioen in gedachten heeft mijn verre neef Willem in de jaren zestig dat lied over het hemelse Jeruzalem geschreven: Jeruzalem, mijn vaderstad. Hij was geïnspireerd door een middeleeuws lied. Maar ook door zijn eigen tijd. Nu is het lied in de oorspronkelijk vorm van Willem omstreden. In de tijd dat hij het dichtte, gebruikte hij scherpe beelden. Juist wie gediscrimineerd werden, wie vermoord werden, zij gaan voorop. Hier klinkt de bijbelse gedachte: de eersten worden de laatsten en de laatsten worden de eersten. Juist in een wereld waarin discriminatie bijna vanzelfsprekend was, juist in een wereld, waar men zich moest afvragen of het antisemitisme niet ook een wortel in het christendom had, dichtte hij die scherpe woorden:

*De negers met hun loftrumpet
de joden met hun ster
wie arm is, achterop gezet,
de vromen van oudsher,*

*Van alle kanten komen zij
de lange lanen door,
het is een eindeloze rij,
de kinderen gaan voor.*

Voor wakkere lezers nu, zou het kunnen lijken, alsof bepaalde bevolkingsgroepen alleen maar als een karikatuur neergezet worden. Alsof zij niets meer zijn dan de spotprent die van hen wordt gemaakt door hun tegenstanders: joden met hun ster, negers met hun loftrumpet. Tom Mikkers de tolk van het niet meer kunnen van deze tekst. Uiteindelijk heeft de Stichting die het Liedboek uitgeeft, besloten een nieuwe tekst te laten dichtten. De nazaten van Willem hebben er, enigszins tandenknarsend, mee ingestemd. Het is nu geworden:

Hoor! Gospelzang, trompetgeschal,
't hallel - uw Naam is groot.
Loof God die machten breken zal
en van hun tronen stoot.

Van alle kanten komen wij
de lange lanen door,
het is een eindeloze rij,
de kinderen gaan voor.

Voor mijn gevoel is het emancipatoire, het schokkende, maar ook bevrijdende op deze manier volstrekt verdwenen uit de tekst. Het is niet meer revolutionair. Het is eenvoudigweg wat je zou verwachten. Het is een klein beetje alsof de kat zijn tanden

afgevijsd zijn en de nagels uitgetrokken. Het gedicht is onschadelijk gemaakt. Uiteindelijk is het niet meer de boodschap die de oorspronkelijke dichter bedoeld had.

Nee, dan zijn er anderen, die wat creatiever waren. Ik wil het u niet onthouden. Vooral ook omdat ze zo aansluiten bij het bevrijdende van de oorspronkelijke boodschap van het lied. De gedachte dat in Gods koninkrijk mensen die nu gediscrimineerd worden, die nu slecht behandeld worden of achtergesteld zijn, een plek vooraan krijgen, kan natuurlijk ook op andere groepen worden toegepast. Marco Derks suggereert in een artikel het volgende couplet:

*De flikkers met hun handtasje,
de drags met pumps en gloss,
zij dansen flirtend in het rond:
het hemelrijk gaat los.*

Adriaan Rodenburg, een facebookvriend, heeft de volgende, prachtige tekst:

*De Potten, trots van alle kant
- met Flikkers hand in hand. -
God gaat hen vrolijk lachend voor -
naar het beloofde land.*

Het scheldwoord wordt zo tot een krachtige belijdenis!

Waarom sta ik zo stil bij dit lied? Omdat het een voorbeeld is, van hoe een vernieuwende, revolutionaire boodschap, terzijde wordt geschoven vanuit angst. Terwijl het juist voor ons als kerkgangers, gemiddeld aan de betere kant van de samenleving, goed is om te horen over dingen die juist anders zijn dan we zouden denken. In het licht van Gods Koninkrijk is gearriveerdheid het slechtste wat ons kan overkomen.

De boodschap van het Evangelie is er niet allereerst voor degenen die het nu al goed hebben en straks alleen maar beter. Het gaat erom, dat iedereen het beter moet krijgen. Dat er bij God geen achteraan staan is. En dat wij die denken vooraan te mogen staan, eens wat kritischer naar onszelf kijken.
Amen.

Stilte

Orgelspel

Afkondiging

Vorige week zondag, gemeente, is op 89 jarige leeftijd overleden de heer Gijsbert Leendert Ros. Bert Ros was vriend van onze gemeente en ook betrokken op Maaskant/Open Grenzen, de vrijzinnige gemeente in de Laurenskerk. In beide kerken kwam hij graag, in het bijzonder als er prachtige cantates uitgevoerd werden. Komend uit een zeer orthodox nest had hij dat afgeschud en kwam hij graag in vrijzinnige kring. Morgen zullen wij afscheid van hem nemen in het Crematorium Schollevaar.

Op de kaart staat de tekst, uit het verhaal van de Emmaüsgangers:
'Blijf bij ons, want het is bijna avond en de dag loopt ten einde'.
(Luk 24: 29)

**Voorbeden en stil gebed, afgesloten met
gezamenlijk gebeden ‘Onze Vader (oec. versie)’**

Tijdens de voorbeden 367b

v. *Zo bidden wij tezamen*

a. *Heer, onze Heer, ontferm u over ons.*

Eeuwige God,

Vanuit de stilte ontstaat ons verlangen naar u.

Vanuit de stilte hopen we, dat uw aanwezigheid de stilte in ons hart doorbreekt.

We zoeken u. We bidden tot u. We wachten op uw ontferming.

v. *Zo bidden wij tezamen*

a. *Heer, onze Heer, ontferm u over ons.*

Wilt u zich ontfermen over uw wereld, waarin zoveel verdriet is. Waar mensen slachtoffer zijn van de natuur. Waar mensen lijden onder het geweld van mensen. Waar zoveel is, waarbij wij machteloos staan, maar waarbij wel slachtoffers vallen.

v. *Zo bidden wij tezamen*

a. *Heer, onze Heer, ontferm u over ons.*

Wilt u zich ontfermen over ons, uw mensen, als we het moeilijk hebben. Als ons leven niet gaat zoals we zouden wensen. Als in ons hart verdriet is. Als we ons zorgen maken, over anderen, over onszelf. Als we somber zijn en we niet weten hoe we verder moeten.

v. *Zo bidden wij tezamen*

a. *Heer, onze Heer, ontferm u over ons.*

We willen u bidden, o God, in de stilte. We willen u bidden wat niemand anders voor ons kan bidden. Voor u leggen we onze zorgen en ons verdriet, onze blijdschap en onze hoop neer. We bidden, omdat we geloven dat u naar ons luistert.

[...]

Met gelovigen van alle tijden bidden we met de woorden van Jezus:

Onze Vader die in de hemel zijt,

Uw naam worde geheiligd;

Uw Koninkrijk kome;

Uw wil geschiede op aarde zoals in de hemel.

Geef ons heden ons dagelijks brood;

En vergeef ons onze schulden,

Zoals ook wij onze schuldenaars vergeven;

En leid ons niet in verzoeking,

Maar verlos ons van de boze.

Want van U is het Koninkrijk

En de kracht en de heerlijkheid

In eeuwigheid. Amen.

Mededelingen

Collecten voor Diaconaal doel en voor gemeente

Lied 756: 1-5 Laat komen, Heer uw rijk

Uitzending en zegen

Bevestigen wij dan ons geloof in een leven van liefde.

Aanvaarden wij onze verantwoordelijkheid voor onze geloofsgemeenschap, haar taak in deze wereld, met haar noden.

En gaan wij dan van hier naar ons huis en onze levensopdracht, onder Gods zegen.

De Heer zegene en Hij behoede u.

De Heer doe zijn aangezicht over u lichten en zij u genadig.

De Heer verheffe zijn aangezicht over u en geve u vrede.

Amen.

Antwoordlied 978: 4

Orgelspel